

ETIKUS FINANSZÍROZÁS A SZUBSZAHARAI AFRIKÁBAN

BORBÉLY EMESE

Bevezetés

Az etikus finanszírozás fogalma olyan gazdasági tevékenységekre utal, melyeknél nem csupán az anyagi megfontolások uralkodnak, hanem társadalmi, jóléti, illetve ökológiai szempontokat is figyelembe vesznek.

A fenntartható pénzügyek jelensége nem új keletű, először a XVIII. században fogalmazódott meg a kvékerek és metodisták körében, hogy megtakarított pénzükkal nem akarnak olyan ügyleteket támogatni, amelyek üzletpolitikája nem egyezik etikai értékrendjükkel. Így elhatárolódtak a rabszolga-kereskedelemtől, a fegyvergyártástól, később az alkoholt és dohányt termelő cégektől. Mára rengeteget fejlődtek és finomultak az etikus befektetés módszerei és különböző formái szerte a világban megtalálhatóak.

A szociális finanszírozás talán legismertebb formája a mikrohitel. Bár hasonló elgondolás alapján működő közösségi bankok és hitelintézetek már évtizedek óta léteznek a világ szegényebb országaiban, a mikrohitel ötlete akkor épült be a köztudatba, amikor 2006-ban Muhammad Yunust Nobel-békedíjjal tüntették ki az ezen az elven alapuló szegénységcsökkentő munkájáért.

Az utóbbi évtized gazdasági válsága fokozottan rámutatott a jelenlegi pénz- és tőkepiacok gyengeségeire és sokan megkérdőjelezték ezek fenntarthatóságát. Emellett nyilvánvalóvá vált, hogy azok a vállalatok és pénzintézetek, amelyek beépítették üzletpolitikájukba a fenntarthatóság aspektusait, könnyebben átvészelték a válságot.

Továbbá a szegényebb országok – amelyek lakosságát erősen érintette a gazdasági-pénzügyi válság – vezetői felismerték, hogy az etikus finanszírozás megfelelő formái a válságkezelésben komoly segítséget nyújthatnak.

Az etikus finanszírozás formái

Az etikus finanszírozás három alfaját különböztetjük meg: az etikus befektetések, az aktív részvényesek csoportjai (engagement), illetve a közösségi finanszírozási formák tartoznak ide.

Etikus befektetés alatt olyan beruházásokat értünk, amelyek hosszú távú, társadalmi vagy környezeti szempontból hasznos projekteket finanszíroznak, vagyis nem csak a rentabilitást tartják szem előtt.

▲ *Lina boltja. Angeline M. 12 évesen maradt árván két bátyjával és két húgával. Kimaradtak az iskolából és megművelték az ablak nélküli sárházuk körüli kis területet. Később ismerősök, rokonok adtak neki kevés pénzt, amelyből Lina a legközelebbi városban, Voiban néhány kiló alapvető élelmiszert vásárolt: lisztet, cukrot, olajat, cukornádat, szörpöt és cukorkákat. Testvéreivel összeeskábálták ezt a „boltasztalt” és kis haszonnal eladták ezeket az élelmiszereket. A falvakban a családok evőkanalanként veszik a cukrot és hasonló értékes ételeket. (A szerző felvételei)*

A legelső etikus befektetéseket többnyire a különböző egyházak nyomására alkották meg a hitelintézetek és kizárólag KO-kritériumokkal (knock-out criterion) dolgoztak; vagyis kizártak minden olyan vállalatot a portfóliójából, amely valamilyen szempontból kifogásolható volt. Később ezek kiegészültek az ún. „pozitív kiválasztással”, amelynek értelmében olyan cégekhez folyt a tőke, amelyeknek valamilyen pozitív hatása volt a társadalomra, illetve a környezetre. A befektetők azonban rájöttek, hogy sok hasznos és korrekt vállalatot kizárnak a negatív kiválasztás alapján (mert pl. nem megújuló erőforrást állítanak elő) annak ellenére, hogy ezek létezésére a mindennapi élethez feltétlenül szükség van. Így jött létre a „best-in-class” elmélet, mely minden üzletágban a lehetőségekhez képest legfenntarthatóbb üzletpolitikát követő vállalatokat tünteti ki. Ma már ezeket a kiválasztási eszközöket együtt szokták bevetni és folyamatosan finomítják őket.

Az aktív, vagy sok helyen kritikusnak nevezett részvényesek, illetve azok képviselt csoportjai a részvényeikhez tartozó szavazati joguk érvényesítésével próbálják

meg a vállalatok üzletpolitikáját befolyásolni vagy megváltoztatni. Javaslatokat fogalmaznak meg, alternatív lehetőségeket vázolnak fel, amelyeket a közgyűlésen prezentálnak, illetve a vezetőségnek benyújtanak. Ez a forma leginkább csak Észak-Amerikában terjedt el.

Az alternatív bankok és hitelintézetek a világ különböző szegleteiben a legkülönbélebb eszközökkel próbálják a szegényeket segíteni. A mikrohiteltek egy vállalkozás elindításában segítenek, a közösségi bankok összegyűjtik a kisebb összegű betéteket, hogy azokat összeadva hiteleket biztosítsanak a tagoknak. Léteznek olyan pénzügyi társulások is, amelyek inkább karitatív, mint üzleti alapon állnak. Az informális pénzügyi intézeteknek rengeteg fajtája van, a szegényebb országokban jellemzően minden társadalom kialakított magának egy, a szükségleteit leginkább kielégítő intézetet vagy csoportosulást.

Etikus finanszírozás Afrikában

Talán nem meglepő, hogy a fenntartható finanszírozás különböző formái a kontinenseken egymástól eltérő módon alakultak. Kutatásaim során bebizonyosodott, hogy a leggazdagabb és a legszegényebb országokban foglalkoznak kiemelten ezekkel az eszközökkel, a közepesen fejlett államokban még nagyon kezdetleges bármilyen alfajuk.

A gazdaságilag legerősebb országokban tudatos folyamat, hogy egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a környezet védelmére és a szegények megsegítésére. A szegény nemzetekben pedig a nemzetközi szervezetek, az állam vagy a társadalmi csoportok próbálják pótolni a pénzügyi intézeteket olyanok számára, akik nem férnek hozzá a konvencionális banki szolgáltatásokhoz. Etikus befektetések, illetve az aktív részvényesek akciói itt kisebb jelentőséggel bírnak.

Etikus befektetések

A térség legfejlettebb pénz- és tőkepiaca a Dél-afrikai Köztársaságban van, tőzsdéje világviszonylatban a 19. helyen szerepel. Az ország a régió legnagyobb befektetője és az etikus finanszírozás központja.

Ami az etikus befektetéseket illeti, elmondható, hogy a szubszaharai Afrikában csak az intézményi befektetők lényegesek, azok közül is gyakorlatilag kizárólag a nyugdíjpénztárok. Néhány afrikai ország törvényben is szabályozza, hogy az állami kézben levő pénztári pénzeket hogyan kell befektetni. Így például a Dél-afrikai Állami Nyugdíjpénztár, a „South African Government Employee Pension Fund” tőkéjének öt százaléka etikus alapokba folyik (IFC, 2011b: 54).

„A legelső etikus befektetéseket többnyire a különböző egyházak nyomására alkották meg a hitelintézetek és kizárólag KO-kritériumokkal dolgoztak; vagyis kizártak minden olyan vállalatot a portfólióból, amely valamilyen szempontból kifogásolható volt.”

Kenyai bankjegyek. Fotó: Taita Alapítvány ▲

Kenyai boltok. Fotó: Taita Alapítvány ▲

Annak, hogy a Dél-afrikai Köztársaság zászlajára tűzte az fenntartható finanszírozás elvét és annak elterjesztését, történelmi okai is vannak: az 1960-as évektől kezdve ugyanis számtalan nemzetközi befektetői vállalat és banksóport kizárta portfóliójából az országot az apartheid rezsim szegregációs politikája miatt. Talán ez volt az etikus finanszírozás egyik legátütőbb kezdeti sikere, a nyomás Pretorián ugyanis egyre nőtt, ahogy egyre nagyobb tőke hagyta el az országot.

Nem véletlen tehát az sem, hogy a feltörekvő piacok közül a Dél-afrikai Köztársaságban került először bemutatásra – 2004-ben – egy etikus tőzsdeindex, a „Johannesburg Stock Exchange SRI Index”. Az index negatív kritériumokkal dolgozik (vagyis azokat a vállalatokat, amelyek bizonyos szociális vagy ökológiai kritériumnak nem felelnek meg, kizárják), amelyek jól tükrözik a jelenleg leginkább aktuális problémaköröket: ökológiai tisztítás, a szürke gazdaság terjedése, valamint a HIV/AIDS. Ez az afrikai tőzsdeindex összességében kevésbé szigorú mint európai vagy amerikai társai, de mindenképpen támogatja a kitűzött célok elérését: egyrészt motiválni kívánja a gazdasági társaságokat, hogy nagyobb hangsúlyt fektessenek a felelősség és transzparencia elvére, másrészt felhívja a befektetők figyelmét arra, hogy a gazdasági szempontok mellett fontos figyelembe venni a szociális, illetve ökológiai aspektusokat is, amikor egy befektetés sorsáról döntenek (IFC, 2011b: 60, 79).

Az egész térségre jellemző, hogy az etikus befektetéseket támogató kezdeményezések kívülről jönnek: leginkább a nemzetközi fejlesztési intézményektől (Development Finance Institutions), továbbá néhány országban (mint pl. Nigéria és Dél-Afrika esetében) ezen túlmenően a kormányzatoktól (IFC, 2011: 16, 60). A kormányzatok leginkább transzparencia-előírásokkal, a korrupció elleni küzdelemmel, a fekete gazdaság visszaszorításával és az állami befektetések során nyújtott jó példával tudnak hatékonyan dolgozni.

A nagy nemzetközi szervezetek a fenntartható finanszírozás kiszélesített spektrumával tevékenykednek: Az Egyesült Nemzetek Szervezetének 2002-ben indított programja, az „Environmental Programme Finance Initiative’s African Task Force” 15 tagja különböző pénzügyi szektorból kerül ki és a fenntartható finanszírozási gyakorlatok terjedését támogatja a kontinensen (Cleene & Wood, 2004: 10). A „New Economic Partnership for Africa’s Development” (NEPAD) célja meglehetősen széleskörű: hosszútávon meg szeretnék változtatni a kontinens politikai, gazdasági, környezeti és szociális képét (Cleene & Wood, 2004: 7). Ebbe a vízióba a következők tartoznak: béke, demokrácia, politikai stabilitás, transzparencia, infrastruktúra és korrekt politikai, gazdasági és társasági irányítás. Ezek eléréséhez az etikus finanszírozás eszközei meghatározó segítséget nyújthatnak.

Aktív részvényesek csoportja

Hasonlóan az etikus befektetésekhez, az aktív (kritikus) részvényesek tevékenységét is többnyire nemzetközi fejlesztési szervezetek veszik át. A magántőkének az afrikai etikus befektetési piacon kicsi a jelentősége, mégis, meglepően fejlett minta mentén van erre lehetőség, ha valaki igényli. Ennek egyszerű oka abban áll, hogy a magántőke befektetési alapok gyakori investora a fent említett szervezetek, amelyek élnek a részvényeik által rájuk ruházott jogokkal, miszerint bizonyos mértékig beleszólhatnak a vállalatok üzletpolitikájába. Afrikában a becslések szerint a magántőke befektetési alapoknak felében van érdekeltsége valamilyen nemzetközi szervezetnek.

Arra is volt példa, hogy privát vagy intézményi befektetők egy csoportja szociálisan vagy ökológiailag erősen kifogásolható cégekben vett részvényeket, ezzel gyakorolva nyomást a vezetőségre és terelve fenntarthatóbb irányba a vállalati célokat.

Közösségi pénzügyintézetek

Még csak körülbelül is nehéz meghatározni a közösségi bankok és mikrohitelintézetek volumenét Afrikában. Ennek oka egyszerű: sok ilyen intézet minden engedély nélkül, nem hivatalosan működik, illetve sokszor csak kezdetleges, ám nagyon hatékony helyi, esetleg törzsi kezdeményezésekről van szó. A fejlettebb afrikai országokban a kormányzatok próbálják szabályozni a piacot, legfőképpen azért, hogy kiszűrjék az uzsorakamatokkal operáló intézeteket.

A mikrohitelítés egyszerűbb formáinak, illetve a közösségi bankoknak már komoly története van a kontinensen. Évtizedek óta léteznek különböző önszervező csoportok,

▲ Bankot hirdető tábla, Kenya. Fotó: Taita Alapítvány

hitelszövetkezetek, körforgásos alapon működő hitelintézetek, amelyeknek termékei (illetve sokszor csak egyetlen terméke) a célcsoport igényei alapján jöttek létre.

A Dél-afrikai Köztársaságban leginkább elterjedt körforgásos hitelek lényege abban áll, hogy egy ismerősökből álló csoport összeadja kisebb megtakarításait, amelyből aztán évente egyszer mindenki egy lehetőségeihez képest nagyobb összeghez hozzájut, hogy üzletének nagyobb volumenű kiadásait fedezni tudja. Ez biztonságot nyújt a résztvevőknek, számíthatnak arra, hogy évente mindig ugyanabban az időszakban lesz lehetőségük nagyobb befektetésekre, kiadásokra és üzletük bővítésére.

Az együttes megtakarítások másik formája a Mozambikban igen elterjedt „grocery clubs”, amelynek tagjai azért adják össze a pénzüket, hogy abból együtt, a méretgazdaságosság elve alapján nagyobb mennyiségű és ezáltal olcsóbb alapélelmiszert vásároljanak, amelyet arányosan szétosztanak maguk között.

Kelet-Afrikában a mikrohitel intézménye még gyerekcipőben jár. Bár találkozni bódékkal, amelyekben kisebb hiteleket nyújtanak a helyieknek, ezek gyakran nagyon magas kamatokkal dolgoznak, hivatalos engedély nélkül. Ezekben az országokban az a jellemző, hogy egy családtag segít elindítani egy kicsi vállalkozást, vagy többen összeadják ehhez minimális megtakarításaikat (Mohammed & Hasan, 2008: 5-6).

A modern mikrohitel-bankok tevékenysége a fent említettekhez képest sokkal tágabb. A cél az, hogy a szociálisan hátrányos helyzetben levő embereknek lehetőséget nyújtsanak arra, hogy megvalósítsák egyszerű üzleti ötletüket és hogy kisvállalkozásuk hosszútávon is jól működjön. Így például a nemzetközi fejlesztési szervezetek mikrohitel intézetei a kölcsönök felvételét bizonyos feltételekhez kötik: a hitelfelvevőknek részt kell venniük a bank által szervezett ingyenes könyvelői, menedzsment vagy egyéb tanfolyamokon.

A fejlettebb afrikai országokban a kormányzatok felismerték a közösségi- és mikrohitel-bankok jelentőségét és komoly erőfeszítéseket tesznek arra, hogy ezek szabályozott keretek között működhessenek. Sok helyen előírják, pontosan milyen körülmények között és milyen kamatréssel dolgozhatnak, hogy ezzel az uzsorásokat kiszűrjék. Továbbá együttműködnek a nem állami (fejlesztési vagy egyéb civil), nagyobb nemzetközi mikrohitel-tapasztalattal rendelkező szervezetekkel, annak érdekében, hogy azok tevékenységét az egész ország területére kiterjesszék.

Arra is létezik példa, hogy maga az állam indít mikrohitel-programokat. Nigériában például minden mikrohitel-intézetet a Nigériai Nemzeti Bank felügyel és hivatalosan csak az úgynevezett MFBs (Microfinance Banks) üzemelhetnek. Ha tehát egy nemzetközi szervezet ezen a területen akar tevékenykedni, vagy létre kell hoznia egy ilyen mikrohitel-bankhálózatot, vagy be kell kapcsolódnia egy már hivatalosan is elismert rendszerbe (Central Bank of Nigeria honlap). E bankok tulajdoni szerkezete sokrétű lehet: magánszemélyek, társaságok, külföldi befektetők vagy különféle civil szervezetek tartozhatnak ide.

A nigériai állam egy további felvilágosult lépése pedig az a rendelkezés, miszerint a mikrohitel-bankok mentesülnek a nyereségadó alól, ha a bank visszaforgatja többletét a mikrohitel szektorba (Central Bank of Nigeria, 2005: 13-16).

A mikrohitel-intézetek afrikai viszonyokra történő igazításában az Afrikai Fejlesztési Bank is kivette részét: a Mikrohitel Kezdeményezések Afrikában („Microfinance Initiative in Africa“) című program célja a mikrohitelket nyújtók támogatása és erősítése kapacitásaik kibővítésében, alkalmazottaik továbbképzésében, valamint ha szükség és igény van rá, a program tapasztalt szervezői segítséget nyújtanak az operatív és stratégiai üzletpolitika kialakításában (African Development Bank, 2006: 11).

Bár Afrikában rengeteg hatékony és sokoldalú kezdeményezés van a mikrofinanszírozási piacon, egy teljesen átlátható, korrekt és tisztességes mikrohitel-rendszer kialakulásához még időre van szükség.

Összegzés

A fejlett országok pénzüpiaci szereplőinek az etikus finanszírozás egészen más minőségben van jelen az életében, mint a szegényebb országokban. Azok, akik alternatív befektetési formákat választanak, vagy aktívan részt vállalnak egy vállalat üzletpolitikájának fenntartható irányba való terelésében, mindezt morális megfontolásból teszik; hiszen meggyőződésük, hogy ezzel ők is hozzájárulnak a fenntartható fejlődéshez.

A szegény országok lakói mindezt egészen máshogy látják: számukra a közösségi

„Az együttes megtakarítások másik formája a Mozambikban igen elterjedt „grocery clubs”, amelynek tagjai azért adják össze a pénzüket, hogy abból együtt, a méretgazdaságosság elve alapján nagyobb mennyiség és ezáltal olcsóbb alapélelmiszert vásároljanak, amelyet arányosan szétosztanak maguk között.”

finanszírozás eszközeinek igénybe vétele a boldogulást, sokszor az egyetlen lehetőséget jelenti családjuk eltartására. Az etikus finanszírozásnak ez az egyik nagy előnye: minden életkörülményhez és minden lehetőséghez nyújt valamilyen eszközt, legyünk a kiváltságos segítő vagy a rászoruló oldalon.

Az afrikai kormányzatok felismerték, hogy problémáik megoldásában és a szegénység elleni küzdelemben ezek a pénzügyi eszközök jelentős segítséget nyújthatnak. A fejlettebb afrikai országokban az államigazgatás próbálja megteremteni a gazdasági és jogi keretfeltételeket, szabályozni a piacokat, hogy minél átláthatóbbá és megbízhatóbbá tegyék az ügyleteket és ezzel elősegítsék a fenntartható finanszírozás fejlődését. Így míg a múlt század vége felé az emberek maguk próbáltak boldogulni, az utóbbi talán másfél évtizedben a kormányzatok és nemzetközi szervezetek felkarolták, támogatták, alakították az alulról jövő pénzügyi, hitelszövetkezeti és egyéb kezdeményezéseket, ezzel új utat mutatva a lakosságnak.

A legtöbb afrikai ország politikai vezetői középtávú célként tűzték maguk elé, hogy mindenki, aki országaikban mikrohitelért folyamodik, azt tisztességes

Egy fejlett piac Kenyában. Fotó: Taita Alapítvány

▲ Kukorica. Fotó: Taita Alapítvány

kamatok mellett meg is kaphassa. Mivel a mikrohiteltek célcsoportjába leginkább a nők tartoznak, ezzel az egyenjogúságukat és függetlenségüket, valamint családjuk létfenntartását is elő lehet mozdítani. Miután sok afrikai kormányzat komoly lépéseket tesz az informális pénzintézetek, főleg az uzsorások visszaszorítására, a lakossági bizalom az új közösségi finanszírozási intézmények iránt egyre nő és ezzel együtt a hajlandóság is, hogy azok szolgáltatásait igénybe vegyék.

Az első kecsgetető fejlemények dokumentáltak. Remélhetjük, hogy lesz folytatás és a sikeres projektek pozitív példája inspirálja majd azok kiterjesztését, más országokban való elterjesztését, továbbgondolását és még hatékonyabbá tételét. ☀

Felhasznált irodalom

- African Development Bank (2006): „Microfinance Policy and Strategy for the Bank Group”. Operations Policy and Review Department, ADB
- Central Bank of Nigeria (2005): „Microfinance policy, regulatory and supervisory framework for Nigeria”. Central Bank of Nigeria, Abuja
- Central Bank of Nigeria: www.cenbank.org. 2014.02.04.
- Cleene, de Sean; Wood, Christina (2004): „Sustainability Banking in Africa”. African Institute of Corporate Citizenship, Johannesburg
- International Finance Corporation (2011a): „The State of Sustainable Investment in Key Emerging Markets”. Synthesis Report, Washington DC: IFC
- International Finance Corporation (2011b): „Sustainable Investment in Sub-Saharan Africa, Investment practitioners views of sustainable investment of private equity and asset management in South Africa, Nigeria and Kenya”. Nairobi: IFC
- Mohammed, Aliyu Dahiru; Hasan, Zubair (2008): „Microfinance in Nigeria and the prospects of introducing its Islamic version there in the light of selected Muslim countries experience”. MPRA Paper No. 8287
- Paul, Karen; Aquila, Dominic A. (1988): „Political Consequences of Ethical Investing: The Case of South Africa”. Journal of Business Ethics. Vol. 7, No. 9., 691-697. pp.
- Xaba, Jantjie; Horn, Pat; Motala, Shirin (2002): „The Informal Sector in Sub-Saharan Africa”. International Labour Organisation, Geneva
- Yunus, Muhammad (2003): Banker to the Poor – Micro-Lending and the battle against world poverty. New York, PublicAffairs

A szerzőről

Ph.D., egyetemi tanársegéd

Óbudai Egyetem

About the Author

Ph.D., Assistant Professor

(on maternity leave)

University of Óbuda

borbely.emese@kgk.uni-obuda.hu

English Abstract

Ethical Finance in Sub-Saharan Africa

The economic crisis of recent years has pointed out the weaknesses of the mostly speculative financial markets, decoupled from their traditional functions. Moreover, it became obvious that companies placing a strong emphasis on sustainability aspects proved to be more immune against problems associated with the crisis. The same holds for alternative financial institutions and tools as well, such as ethical finance. In my research I investigate how sustainable finance developed and evolved in different continents and cultures and analyse where the initiatives came from and how the economic actors responded to them. Here, I introduce the ethical financial markets of Africa, the role of the governmental actors, the international (development) organisations and that of the inhabitants. Furthermore I explore the idiosyncrasies and special features of the African culture regarding sustainable finance.